

Латинка Перовић

Откривање Ровинског

П. А. Ровински „Црна Гора у прошлости и садашњости” Народна библиотека „Ђурђе Црнојевић”, Цетиње - Издавачка књижница Зорана Стојановића, Сремски Карловци 1994

Ми никад нисмо журили да се обавестимо како нас и оне са којима делимо историјску судбину виде други, чак ни онда, или, можда, поготову онда кад то виђење није било тек пука импресија путописца, већ резултат дугог и свестраног проучавања научника. Тако је било и са капиталним делом руског научника П. А. Ровинског *Црна Гора у прошлости и садашњости*. Први том тога дела појавио се у Санкт-Петербургу, у издању Царске академије наука, још давне 1888. године. Затим су уследиле четири свеске другог тома – 1897, 1901, 1905. и 1909. године. Трећи том тога волуминозног дела, у укупном обиму од 3700 страна, објављен је 1915. године.

У међувремену дужем од једног века дело Ровинског је постало библиографска реткост – могло се наћи само у националним библиотекама, што значи да га научна, а поготову шира културна јавност није могла много користити. Тек данас, у издању Народне библиотеке „Ђурђе Црнојевић” Цетиње и Издавачке књижарнице Зорана Стојановића Сремски Карловци, *Црна Гора у прошлости и садашњости* преведена је на српски језик. Српски превод тога капиталог дела, у четири тома, на 2847 страна, представља и преводилачки и издавачки подухват. И има чар открића. Разноврсно по приступу и богато по садржају, то дело тек отвара праву страницу и у проучавању Ровинског. Наравно, у нашој науци, јер руска наука му није остала дужна.

Павел Аполонович Ровински је учен човек типичан за 19. век, посебно за руски 19. век, где је појединац замењивао институције и на својим плећима носио гигантске научне и културне послове. Енциклопедијског образовања и многостраних интересовања, Ровински је био усредсређен на проучавање Црне Горе. На малом простору, он је био и широк и дубок.

Рођен 1831. године у Саратову, у племићкој породици, Ровински је успешно завршио славистику на Казанском универзитету, где је могао да направи лепу научну каријеру. Као и многи студенти руских универзитета почетком шездесетих година, он је био повезан са револуционарно-демократским кружоцима, чијим је вођом сматран Николај Гаврилович Чернишевски. Питање свих питања је било како да мислећи део руског народа, његова интелигенција, помогне том истом народу да се просвети, да постане социјално и политички слободан. Из те етике произлази интересовање Ровинског за народ. Да би могао да делује у народу, он се опредељује за етнографију, која ће одредити његов живот: потенцијални револуционар ће постати научник.

С циљем да проучи живот разних, посебно словенских, народа, Ровински је направио план путовања. Говорио је – „путовање је моја мисија”. У јесен 1860. године путовао је по чешким земљама. У марту 1868. године дошао је у Србију, где је остао до средине 1869. године. Био је њен луцидни посматрач, у ствари, сјајан аналитичар српског друштва друге половине 19. века. Његове белешке са пута по Србији такође су тек сада преведене на српски језик.

После Србије, Ровински је отпутовао у Швајцарску. У Цириху је провео три месеца, а затим се вратио у Русију. Од 1870. до 1873. године био је у једној експедицији која је истраживала источни Сибир. Као дописник руског листа „Новое время”, 1878. године је отпутовао у Босну. Због подозрења аустријских власти, у Босни није остао дуго. Почетком 1879. године обрео се у Црној Гори, где је остао близу двадесет седам година.

Ровински се професионално, али и емотивно, везао за Црну Гору. Када ју је 1907. године дефинитивно напустио, осећао је велику носталгију, о чему сведоче следеће његове речи: „Тамо ми је остало све чиме је живјело и куцало моје срце, што се никада неће повратити и не да се ничим ни замјенити.” И да је био само обичан житељ, а не и страсни истраживач, који је Црну Гору прокрстарио уздуж и попреко, Ровински се морао сродити са средином у којој је провео готово три деценије, и заволети њену природу и људе. У једном писму од 5. јула 1898. године, писао је: „Нема те висине, с које видиш бескрајну долину и гледаш испред себе; нема те панораме што представљају наша брда и наши (црногорски) крши, ни те висине и чистине небескога свода.”

Ровински је свестрано проучавао Црну Гору: географију, историју, етнологију, књижевност и језик, државни живот, археологију. Данас, у време уских специјализација, изгледа невероватно да је један научник могао да поседује тако разноврсна знања и да се упусти у проучавање толико различитих области. Али чак и независно од општег духа времена, треба замислити Црну Гору, у коју је стигао Ровински 1879. године: малу, сиромашну, заосталу, без архива и библиотека, без научне средине. Ровински је могао да се ослони само на себе, на свој огроман истраживачки рад на терену и богат материјал до кога је таквим радом дошао. Оно за шта би данас били потребни читави институти и истраживачки тимови, Ровински је обављао сам, буквално – пешке.

Резултат седмогодишњег крстарења Ровинског Црном Гором, са веома скромним материјалним, и још скромнијим техничким средствима, јесте његово дело *Црна Гора у прошлости и садашњости*. Појава тога капиталног дела на српском језику, са тако великим закашњењем, природно отвара питање какав је његов објективни значај. Време није изменило чињеницу да је Ровински „написао више о Црној Гори него ико раније и послје њега”. Али да ли је у томе

главна а, можда, и једина вредност његовог дела? Остаје ли оно у домену достигнућа свога времена, те тако има, првенствено, културно-историјски значај, или трајнију вредност за науку?

Постављајући циљ својих истраживања, сам Ровински је био колико скроман толико и опрезан: описати, по могућности, свестрано Црну Гору и тај опис засновати „на личном упознавању аутора са земљом и народом” и на постојећој литератури. При том, наглашавао је Ровински, „аутор је могао много тога пропустити, јер му је пало у дио да буде истраживач-путник, што је озбиљна сметња у налажењу и коришћењу одговарајуће литературе”. Сам Ровински је, дакле, био свестан околности које су му онемогућавале да буде на нивоу ондашње науке. Колико тек треба бити опрезан у валоризовању његовог дела са становишта резултата науке после више од сто година!

Али у околностима које су ограничавале Ровинског садржане су и неке предности његовог научног поступка. Он је, путујући, фиксирао етнографски материјал који се није могао наћи у претходним студијама, јер није било истраживања, а ни у потоњим, јер је материјал нестајао. „У научном смислу”, писао је Ровински у уводу свога дела *Црна Гора у прошлости и садашњости*, „једино ми је, у таквим условима, једна ствар била од користи: живећи и радећи с народом, имао сам могућности да га упознам знатно боље него да сам истраживања вршио летимично. Изучити народ није исто што и упознати флору и фауну земље, за шта је такође потребно провести у њој неколико сезона.”

Ровински је сматрао да је упознати народ много тежи задатак но што мисле истраживачи свог или другог народа: „Да би човјек извршио такав задатак није довољно пропутovati по земљи и забиљежити све оно што се обично сматра етнографским материјалом – неопходно је проживјети с народом, јер ће тек тада интерпретација сакупљене грађе омогућити тачно поимање и исправна тумачења.” Он се није варао да је у томе његов главни допринос науци. Управо боравећи у Црној Гори и радећи *in vivo*, успео је „да обимној литератури дода(м) доста новог, као и да исправи(м) неке погледе на земљу и народ који су привлачили многе истраживаче из цијелог свијета”.

Ако су Ровинског његова филозофска, да не кажем идејна, одређења упућивала на проучавање народа као субјекта историје, околности у којима се нашао у патријархалној Црној Гори нису му ни нудиле никакав други истраживачки материјал. Он је идеализовао патријархални систем и био склон преувеличавању независности Црне Горе у средњем веку, о чему сведочи полемика са оснивачем критичке школе у српској историографији Иларионом Руварцем. Ровински је, истина, одабацивао словенофилске и панславистичке конструкције и разрадио је сопствену концепцију историјског развитка Словена. У центру његовог интересовања увек је био народ као активна стваралачка снага историје. То га је и зближило са народњачком струјом руске славистике.

Дело Ровинског би било драгоценост већ и да има искључиво културно-историјску вредност. Али њему је иманентно једно схватање историје које његово дело чини увек незаобилазним – схватање историје као одређујућег чиниоца народа, његовог социјално-политичког и културног развитка, а нарочито његовог менталитета. „У животу културних народа”, како је писао, „историја није мање важан фактор од природе. У животу човјечанства, историја има ону исту улогу коју имају геолошке промјене у животу земље: она све испремјешта, позајмљује, свему мијења облик, дајући све новије особине свему што обухвата

својим дјеловањем. И само историја може нас довести до објашњења многих појава у животу савремених народа, док материјал може дати само етнографија.”

Етнографским истраживањима, која обајшњавају друштвену историју црногорског народа, Ровински је придао највећи значај: „Етнографија представља главни дио наших испитивања, а грађу смо сакупљали непосредним радом на терену, с народом, пуних седам година. Ту смо првенствено посветили пажњу различитим племенима која чине насеља Црне Горе, сакупивши по могућности све што се односи на поријекло становништва на одређеном простору и на његову каснију историју. Задржали смо се на опису начина живота, почев од племенских или родовских, односно друштвених односа, завршавајући са свакодневним животом и радом у породичном кругу у селу и у граду, у пољу и у планини, посматрајући човјека као домаћина или члана породице, као пастира и радника.”

Ровински је највећу пажњу посветио племенском животу у Црној Гори, јер из њега све проистиче и он све одређује: карактер породице и међусобне односе свих њених чланова, брак, имовинске односе, карактер личности.

Да је историја одредила живот црногорског народа, Ровински је показао на примеру рата. За Црногорца рат је „био стално занимање, као што је сточарство, земљорадња и пољопривреда”. С њим је „било везано економско стање Црногорца, а у исто вријеме, он је утицао на његов начин живота као и на формирање његовог карактера”. Стално под оружјем и у непрестаном војевању, Црногорац је формирао менталитет, који се најспорије мења и који се опире променама у сферама практичног рада и духовног живота. Са тог становишта дело Ровинског нема само културно-историјски значај. Његова појава на српском језику, сто година после појаве првог тома на руском језику, није само дуг према једном великом познаваоцу Црне Горе из 19. века. То је дело потреба и савремене историографије, важан кључ за разумевање савремене Црне Горе.